

гръкоманство. И отъ тукъ азъ искахъ да разбера изобщо причинитѣ на ширещия се у насъ гръцизмъ. Защото, споредъ менъ, село Арбанаси се явява нѣкакъ си селище, което може да се вземе като срѣдище, съединяваще въ себе си почти всичко онова, отъ което могатъ да се изучатъ фактитѣ и анализуватъ условията, въ които е билъ поставенъ българскиятъ народъ въ духовно отношение, и които именно сж благоприятствували за пресаждането на гръцизма.

Бързамъ при това да забележа, че, ако азъ въ изложението си се докосна до нѣкои исторически факти и събития, това ще направя не съ задача да пиша нѣкаква прагматическа история за миналото на нашия народъ — нѣщо, за което признавамъ своята некомпетентность, а само за да обоснова своитѣ мисли и съображения и да посоча, какъ схващамъ и оценявамъ даннитѣ, възъ основа на които правя своитѣ заключения.

Училището въ с. Арбанаси

Въ с. Арбанаси въ миналото е имало една сравнително много голѣма култура и завидна заможность. Но и въ това село, въ далечното минало, мѣстното население е получавало своето образование въ килиитѣ, намиращи се при църквитѣ, а сжщо и въ частни нѣкои кжщи. Учителитѣ сж били предимно свещеницитѣ, но имало е и миряни, наречени даскали. Въ една гръцка църковна книга, намѣрена въ библиотеката на дѣдо Димитраки, а сега донесена въ Народната библиотека, е отбелязано, че въ 1740 г. е умрѣлъ даскалъ Коста Орманчо. Въ споменитѣ си Пантели Кисимовъ пише за Куция даскалъ въ Търново. Значи, имало е и мирски лица даскали. Преподаването е ставало въ четене на гръцки църковни книги. Въ църквата св. Димитъръ, въ гръцкия февруарски миней е отбелязано на гръцки: „Тази книга е купена да учатъ децата на нея. Което дете я скжса, да я купи баща му“. Следъ тази бележка има друга: „Които свършатъ тукъ, да отидатъ въ елинското училище (*τὸ ἐλληνικὸν σχολεῖον*), за да си поправятъ почерка (*διορθῶσιν τὸν καλλιγραφίαν*).“

Обучението за писане е ставало на една тънка добре изгладена дъсчица, наречена *пинакида* (пинакида), дълга 25—30 сантиметра и широка около 10—12 сантим., която се потопявала въ восъкъ и по тънкия восъченъ пластъ се е писало съ една изострена на едина ѝ край пръчица, наречена стилосъ — *στυλός*. Отъ тукъ е останало да се казва за нѣкого, че ималъ отличенъ стилъ или отлично перо, т. е. че притежава умение за краснописание. Нѣкои отъ тѣзи пинакиди ги облепвали съ тънка кожа.

Въ 1839 год. е било отворено въ с. Арбанаси доста добре уредено гръцко училище — *ἀλληλοδιδασκικὸν σχολεῖον* (училище за взаимнообучение). Азъ го помня много добре, и то отстояше не повече отъ 200—300 м. далечъ отъ нашата кжща, близу до църквата Рождество Христово. Това училище изгорѣ въ 1887 или 1888 г.

Училищната сграда бѣше грамадна, около 400—500 кв. м. Дворътъ бѣше обширенъ, приблизително 4.000 кв. м., заграденъ съ високи 4—5 м. каменни зидове. Долниятъ етажъ на зданието, състоещъ се отъ мази (зимници) и яхъри, бѣше цѣлъ построенъ отъ камъкъ, а горниятъ етажъ бѣше съ дървена паянтова постройка, добре измазана. По-рано тази сграда е била жилищна кжща и приспособена бѣ за училище. Това се виждаше най-добре отъ украсата на тавана на грамадната училищна зала, която имаше 18—20 м. дължина и 10—12 м. широчина. Таванътъ въ тази зала